

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ
ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ**

Шарлович З. П.,

*аспірантка кафедри педагогіки
Житомирський державний університет ім. Івана Франка*

*«Якщо ти байдужий до страждань інших,
ти не заслуговуєш на звання людини»*

(Сааді)

*«Йдучи до пацієнта, заспокой свої думки і почуття,
будь добрий і людяний, і не шукай у своїй праці вигоди.*

Нехай гуманність стане твоєю релігією»

(Сушрута – 4 ст.н.е., давньоіндійський лікар класичного періоду)

Постановка проблеми. Впровадження компетентного підходу з метою забезпечення високої якості професійної освіти є пріоритетним напрямком діяльності вищих медичних навчальних закладів. Формування професійно-педагогічної компетентності медичної сестри сімейної медицини в процесі фахової освіти, післядипломного професійного навчання і безперервної медичної освіти впродовж життя забезпечить її відповідність кваліфікаційному рівню та бездоганному виконанню покладених на неї функцій і завдань.

Аналіз досліджень і публікацій. Професіоналізм медсестри полягає в чіткому виконанні своїх обов'язків, що вимагає високої кваліфікації та постійного вдосконалення своїх знань (З.М.Кучма, Л.І.Романчук, С.В.Хміль, 2000.) [12, с.19]. Медична сестра, як справжній професіонал (Н.М.Касевич, 2009) повинна сприймати свою спеціальність як незмінний життєвий і трудовий шлях [5, с.66]. Суть медсестринської справи полягає (В.Г.Апшай, І.Я.Губенко, Л.П.Бразалій, О.Т.Шевченко, 2001р.) у медичному компетентному виявленні проблем пацієнта щодо його здоров'я та кваліфікованій допомозі в їх вирішенні чи, в крайньому разі, пом'якшення їх гостроти [4, с. 9].

Радзівська І.В. розглядає професійну компетентність медичної сестри через інтегровану сукупність особистісних, професійних, інструментальних ключових компетенцій [9, с.10]. Ми погоджуємось з таким підходом. На наш погляд професійна компетентність сімейної сестри повинна включати фахову, особистісну і педагогічну, яка в свою чергу розкривається через дидактичну, методичну, психологічну складові.

Дидактична складова передбачає володіння необхідними знаннями та здатність їх передавати пацієнтам та членам їх сімей; методична забезпечується через володіння формами і методами впливу на пацієнтів та їх рідних. За допомогою психологічної складової здійснюється володіння методиками розпізнавання стану психічного стану, вибору психологічного впливу на пацієнта та його родину.

Шусть В.В. (2009р.), зазначає, що високу якість професійної діяльності забезпечує розвиток професійно-значущих якостей, які дають можливість найбільш повно реалізувати особистісний потенціал [14].

Медична сестра повинна володіти такими якостями як доброчинність, професійна відданість та висока медсестринська моральність, що забезпечить їх особисту самоповагу та самоствердження як особистості й повагу та визнання колег і оточуючих.

Метою даної статті є визначення проблеми впливу особистості медичної сестри загальної практики сімейної медицини на формування її професійно-педагогічної компетентності як компонента успішної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Запровадження особистісно-орієнтовні підходів до студента із застосуванням технологій саморегульованого навчання та розвивальних технологій професійної освіти, що сприяють запровадженню таким чином новітні технології навчання і забезпечить новий зміст освіти відповідних напрямків підготовки і спеціальностей є основним завданням навчального процесу, що окреслене в «Законі про освіту», розділі «Реформа системи освіти» «Програми економічних реформ на 2010-2014роки» Президента України.

Додаток 7 до наказу МОЗ України від 23 лютого 2001 р. №72 «Про затвердження окремих документів з питань сімейної медицини», регламентує діяльність медичної сестри загальної практики – сімейної медицини на основі її кваліфікаційної характеристики і передбачає, що фахівець з цієї спеціальності повинен мати високу теоретичну і практичну підготовку, знати основи законодавства України з охорони здоров'я, нормативні документи, які визначають діяльність органів і закладів охорони здоров'я; загальні питання організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини, бездоганно володіти спеціальними професійними знаннями, алгоритмами виконання практичних навичок, вміти застосовувати їх в практичній діяльності підчас надання допомоги, здійснення догляду за пацієнтами чи навчання пацієнтів і членів їх родин.

Звертаючись в лікувальний заклад, кожен пацієнт має надію на одужання, хоче зустріти в особі медичної сестри знавця своєї справи, високого професіонала, толерантного працівника, освічену особистість, здатну проявити високі якості гуманізму і моралі, спроможну заспокоїти, всилити віру в одужання, переконати в необхідності виконання призначень лікаря, навчити елементам само- і взаємодогляду, справжнього пропагандиста здорового способу життя, при цьому будучи чуйною, терпимою, уважною, співчутливою, доброзичливою, здатною брати ініціативу та спонукати пацієнта до співпраці з метою відновлення та збереження його здоров'я.

Підкріпити цю віру медична сестра може і повинна бездоганим оволодінням знаннями, уміннями і навичками, що відповідають її кваліфікаційній характеристиці та прояву позитивних особистісних психічних якостей, властивостей, станів.

Ось чому нагайною потребою медсестринства є забезпечення практичної охорони здоров'я вдумливими, самостійнішими спеціалістами, спроможними брати на себе відповідальність і приймати виважені рішення. Моральна внутрішня згода між тим, «про що я мрію», «чого я хочу», «як я досягну бажаного» і «як я себе реалізую» повинні бути гармонійними. Такий підхід є вагомим аргументом до тісної взаємодії між навчальним і виховним процесом, що сприятиме формуванню зрілої особистості, спроможної внутрішньо вжитися в роль медичної сестри, здатної по-медсестринськи клінічно мислити.

Головні завдання у вихованні майбутніх спеціалістів визначені наказом МОЗ України №687 від 27.11.2008року «Про покращення виховної роботи у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах» Система виховання навчальних закладів повинна базуватись на принципах вчитися жити, вчитися пізнавати, вчитися працювати, вчитися співіснувати [11].

Професія «медична сестра» передбачає наявність у особистостей певного набору особистісних якостей, чіткої спрямованості, готовності всю себе віддати на справу служінню людям, в будь-який час прийти на допомогу тим, хто

цього потребує, бути людиною професійно творчою і обдарованою. На переконання Антонової О.Є., Клименюк Ю.М. обдаровані більше здатні передбачити наслідки своїх дій, легко відрізняють головне від другорядного, матеріал в їх пам'яті пов'язаний з особистозначущими асоціаціями і побудований за певним принципом [7, с.77-78], а інтелектуальна обдарованість являє собою високий рівень інтелектуальних здібностей, що дозволяє швидко оволодіти поняттями, легко запам'ятовувати та зберігати інформацію, встигати у багатьох галузях знань через розвиток здібностей в процесі навчання [7, с.59-60].

Медична сестра сімейної медицини постійно повинна прагнути як до професійного і педагогічного росту, так і до росту особистісного, адже однією з важливих функцій психіки людини є саморегуляція власної поведінки і діяльності, формами активності яких проявляється людське життя. В процесі навчальної діяльності майбутні медичні сестри розвивають професійно значущі якості витривалості, концентрації, стійкості та переключення уваги, спостережливості, співпереживання, милосердя.

Завдяки індивідуальним потенційним своєрідним задаткам людина може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [2].

Важливо, щоб фах медичної сестри обрали саме такі цілеспрямовані, вольові, професійно витривалі і здатні до постійного вдосконалення особистості.

Автори навчального посібника «Методологія наукової діяльності» за редакцією Д.В.Чернілевського зазначають, що особистість може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності, якщо існують «індивідуальна потенційна своєрідність спадкових (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я» - концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумови для розвитку здібностей до рівня вище за умовно «середній» [13, с.112]. Гармонія в поєднанні вроджених задатків, особливості типу темпераменту, наявність середовища, в якому сформується позиція молодого людини щодо вибору професії медичної сестри через профорієнтаційну роботу, оточення, а також набір особистісних якостей, постановку цілей, мотивації, розвиток інтересу, чітка спрямованість забезпечить досягнення успіхів у навчанні і, в подальшому, медсестринській діяльності.

Сприятливо впливають на мотиваційну саморегуляцію принципи ставлення до життя за (М.Г.Шевчук, 1994): уміння відрізнити головне від другорядного; збереження внутрішнього спокою в різних ситуаціях; емоційна зрілість і стійкість; знання засобів впливу на події; уміння підходити до проблеми з різних точок зору; готовність до будь-яких неочікуваних подій; сприйняття дійсності такою, яка вона є, а не такою, яку хотілося б бачити; намагання шукати нові, змістовніші мотиви життєдіяльності; розвиток спостережливості; уміння бачити перспективу життєвих подій; намагання зрозуміти інших; уміння вибирати позитивний досвід із подій, які сталися [6;10].

Найважливішою і найефективнішою формою саморегуляції є самовиховання. За допомогою таких методів самовиховання, як самопізнання, самооцінка, самопереконання, самоуправління, самопримушування, самонавіювання, самозвіту, самоконтролю, самопокарання, особистість досягає відповідності власної поведінки загальноприйнятим орієнтирам, вимогам і нормам фізичного і духовного життя людського оточення [6;10].

Першочерговим для студентів є їх мотивація до навчання, що спонукає студента до власного пізнання, самовдосконалення, чим посилює інтерес, викликає творче бажання, і в такому випадку процес формування особистості студента на фоні оволодіння новими знаннями і навичками проходить успішно.

Оскільки вивчення основ медсестринства відбувається на першому році навчання, коли студент одночасно оволодіває знаннями психології, природничо-наукових дисциплін, то стає очевидним, що він відчуває невпевненість, у нього виникає боязнь допустити помилку, тому потрібно створити позитивну мотивацію до засвоєння знань клінічного медсестринства, інтегруючи отримані знання з іншими дисциплінами. Пізнавальні мотиви, бажання самоствердитись, усвідомлення власної необхідності та потреби не тільки долучитись до допомоги пацієнтам, але і особисто впливати на процес їх одужання, мотивуватиме жагу студентів до знань. Усвідомлення безпорадності на робочому місці при недоліку знань повинно викликати усвідомлене бажання здобути ці знання і вміння в процесі навчання.

Використовуючи сучасні форми і методи засвоєння знань студентами, викладачі повинні сприяти розвитку у студентів власної відповідальності за рівень професіоналізму по відношенню до пацієнтів, аналізу наслідків своїх втручань, формувати просторову увагу, здатність її переключення, а при необхідності концентрації на об'єкті дослідження; умінню бачити ситуацію із середини, перевтілюючись із студента в учасника лікувального процесу.

Постановка студентів в умови стандартних і нестандартних професійних завдань, ситуацій, в яких вони безпосередньо беруть участь при розподілі ролей медичної сестри, старшої медичної сестри, лікаря, санітарки, пацієнта, родича пацієнта, дасть можливість уявити себе в цій ролі, вжитися в неї, спрогнозувати поведінку всіх учасників гри, що забезпечить розвиток у студентів почуття емпатії, відчуття внутрішньої відповідальності за свої вчинки, дії, слова. Детальний розбір результатів гри із залученням логічного мислення, детального аналізу дій кожного в цій ситуації, синтезування отриманих результатів, характер помилок, корекція поведінки, дасть можливість виявити причини і заставить задуматись над тим, на якому етапі була допущена помилка і ким із учасників, до чого вона призвела, які її наслідки, що стало її причиною та як потрібно було діяти кожному в групі та всім разом в тій чи іншій ситуації, щоб не допустити прорахунків. І краще це зробити зараз, навчаючись, чим в практичній діяльності на робочому місці доганяти вчорашній день, що означатиме регресування діяльності.

Проте, що професія медичної сестри творча, студент повинен переконатись на практичних заняттях і під час самопідготовки. Щоденне, протягом навчання розв'язання типових і нестандартних практичних завдань і ситуацій удосконалює професійні знання, формує професійні звички, медсестринський склад мислення, вдосконалює стиль спілкування, допоможе посісти значуще місце в групі, загострить почуття власної гідності, стимулюватиме позитивну самооцінку та забезпечить потребу в самоствердженні. Імітуючи ситуації в кабінетах доклінічної практики, студент по приходу на бази практики відчуватиме себе потрібними охороні здоров'я, йому легко буде подолати бар'єр першого спілкування з пацієнтом, впевненішим почуватиметься в клініці. Медична сестра паралельно з виконанням призначень лікаря, здійсненням медсестринського догляду, включає і психологічну допомогу хворим у подоланні хвороби, у пристосуванні до нових умов у зв'язку з її виникненням, у підтримці хворого родинною, у досягненні психічної і соціальної адаптації.

Кваліфікованій сімейній медичній сестрі потрібні педагогічні навички, щоб навчити пацієнта та членів його родини елементам догляду та самогляду, методам спостереження за станом здоров'я та способами його поліпшення [3]. Нами розроблено та впроваджується у вищих медичних навчальних закладах I-II рівнів акредитації спецкурс "Педагогічні основи навчання само- та взаємодгляду пацієнта та його родини в сімейній медицині". Перед початком введення спецкурсу був проведений аналіз рівня розвитку особистісних якостей студентів та рівень обізнаності в питаннях навчання пацієнта, а по закінченню вивчення спецкурсу буде проведений повторний аналіз та будуть зроблені і обгрунтовані висновки.

Виховання – органічна складова процесу навчання. Важливим є формування в процесі виховання та навчання майбутньої медичної сестри, яка б відповідала як кваліфікаційній характеристиці спеціаліста, так і психогамі медичної сестри.

Психограма медичної сестри за І.С.Вітенко включає рівні розвитку психічних якостей, серед яких інтерес до професії, дисциплінованість, старанність, спостережливість, працьовитість, самовладання, винахідливість у скрутних ситуаціях, ввічливість (чемність), чуйність, охайність, чесність, правдивість, товариськість, комунікабельність, точність, обережність, самоконтроль дій, оперативна пам'ять, концентрація уваги, переключення уваги, розподіл уваги, точність сенсомоторних дій, комунікативні схильності (нахили) [1].

Майбутні медичні сестри повинні постійно працювати над собою, щоб рівнів розвитку найважливіших професійно значущих психічних якостей досягли досконалості, адже ще Ерік Хоффер висловив свою думку про те, що: «В період корінної ломки успадковують майбутнє ті, що постійно вчать. Людина, яка живе старими знаннями, добре підготовлена до життя в світі, якого більше не існує» [6, с. 5].

Підтримка студентської молоді, розвиток та реалізація їх здібностей, стимулювання творчої роботи можлива через активізацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, утвердження духу змагальності в процесі навчання, завдяки чому у значній частині студентів підвищується інтерес до пізнання та рівень успішності [8].

Висновки. Обирати фах медичної сестри потрібно самостійно і передувати вибору повинен детальний виважений аналіз. Професія медичної сестри передбачає психічну готовність до добровільної, самовідданої і чесною допомоги тим, хто її потребує. Саме у досконалії допомозі та догляді, що ґрунтується на відповідності медичної сестри кваліфікаційній характеристиці, сформованій її професійно-педагогічній компетентності й полягатиме професійна чесність.

Час вимагає фахівців з якісними знаннями, уміннями, навичками, особистостей з високо розвиненими пізнавальними процесами, здатними застосовувати мислительські операції, управляти власною емоційно-вольовою сферою, з чіткою окресленою мотивацією діяльності в сфері медичних послуг. Задовольнити запит громади щодо медсестринського догляду медична сестра загальної практики сімейної медицини може за умови розвитку та прояву особистісних якостей, що ґрунтуються на деонтологічних та моральних принципах; повноцінної реалізації творчого потенціалу через застосування знань, умінь і навичок професійної майстерності.

На основі аналізу відповідної літератури нами встановлено, що процес формування професійно-педагогічної компетентності медичної сестри сімейної медицини базується на таких етапах: мотиваційно-профорієнтаційний, обґрунтовально-теоретичний, доклінічно-практичний, клінічно-практичний, творчо-діяльнісний, професійно-спеціалізаційний, професійно-вдосконалювальний. Ми продовжуємо аналіз та експериментальну діяльність, що стане доказовою базою розпочатого дослідження. Обмін здобутками та надбаннями у сфері надання медсестринських послуг в закладах загальної практики сімейної медицини сприятиме виробленню єдиної стратегії і в системі підготовки кадрового потенціалу для забезпечення галузі висококваліфікованими спеціалістами, готовими брати на себе виконання всіх функцій і завдань відповідно до професійних обов'язків з урахуванням сучасних вимог.

Резюме. В статті розкрито залежність впливу особистості медичної сестри сімейної медицини на формування її професійно-педагогічної компетентності для впровадження в практичній діяльності. Наведено перелік основних особистісних якостей медичної сестри, необхідних для успішної діяльності в системі первинної медико-санітарної допомоги. Оволодівши професійно-педагогічною компетентністю в поєднанні з особистісними якостями, медична сестра загальної практики сімейної медицини зможе в повній мірі реалізувати себе та виконати основні покладені на неї завдання за для задоволення потреб пацієнта через впровадження медсестринського процесу. Молодий спеціаліст сьогодення повинен усвідомлювати необхідність навчання упродовж життя, бути спроможним іти в ногу з вимогами часу, вдосконалюючи себе як особистісно, так і професійно. Здатність приймати виважені рішення, брати на себе відповідальність за здоров'я населення, розвивати клінічне мислення, постійно працювати над собою сприятиме досконалому професіоналізму. **Ключові слова:** медична сестра сімейної медицини, професійно-педагогічна компетентність, навчальний процес, професійна діяльність, особистісні якості.

Резюме. В статье раскрыто зависимость влияния личности медицинской сестры семейной медицины на формирование её профессионально-педагогической компетентности для внедрения в практическую деятельность. Наведены основные личностные качества медицинской сестры, необходимые для успешной деятельности в системе первичной медико-санитарной помощи. Владеет профессионально-педагогической компетентностью в сочетании с личностными качествами, медицинская сестра общей практики семейной медицины сможет полностью реализовать себя и выполнить основные возложенные на неё обязанности с целью удовлетворения потребностей пациента через внедрение медсестринского процесса. Молодой специалист сегодня должен осознать необходимость обучения на протяжении жизни, быть в состоянии идти в ногу со временем, совершенствовать себя как личность так и профессионально. Способность принимать взвешенные решения, брать на себя ответственность за здоровье населения, развивать клиническое мышление, постоянно работать над собой будет способствовать профессиональному совершенствованию. **Ключевые слова:** медицинская сестра семейной медицины, профессионально-педагогическая компетентность, учебный процесс, профессиональная деятельность, личностные качества.

Література

1. Вітенко І.С. Основи загальної і медичної психології: Навчальний посібник / І.С.Вітенко, Л.М.Дутка, Л.Я.Зименковська. – К.: Вища школа. – 1991. – 271с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. / Н.П.Волкова. – К.: Академвидав, 2009. – 616с. – С.418.
3. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г., Медсестринський догляд за пацієнтом. – К.: Здоров'я, 2000. – 248с.
4. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г. Медсестринський процес: Основи сестринської справи та клінічного медсестринства. – К.: Здоров'я, 2001. – 208с.
5. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія. – К.: Медицина, 2009. – 200с.
6. Пасечко Н.В. Основи сестринської справи (курс лекцій). – Тернопіль: Укрмедкнига. – 1999. – 496с.
7. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи: монографія / Антонова О.С., Клименюк Ю.М.. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2011. – 264с.
8. Професійна педагогічна освіта: компетентісний підхід: монографія / за ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2011. – 412с.
9. Радзівська І.В. Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04 / І.В. Радзівська; Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2011. – 20 с.
10. Сестринська справа / Апанасенко Г.Л., Богуш С.А., Тросцінська Н.М. та ін./ За ред. М.Г.Шевчука. – К.: Здоров'я. – 1992. – 496с.

11. Солодовник О.В. Актуальні питання вдосконалення виховної роботи в коледжі //Матеріали Всеукраїнської конференції «Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи». – Житомир. – 28-29 квітня 2010. – С.64-66.
12. Хміль С.В., Романчук Л.І., Кучма З.М. Медсестринство в гінекології: Підручник. – Тернопіль: Укрмедкнига. – 2000. – 400с.
13. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник: Вид. 2-е, допов. / Д.В. Чернілевський, О.Є Антонова, Л.В.Барановська, О.В.Вознюк, О.А.Дубасенюк, В.І.Захарченко, І.М.Козловська, К.О.Кольченко, М.І.Лазарев, Г.Ф.Нікуліна, В.О.Подоляк, Л.В.Сліпчишина, О.В.Столяренко, М.І.Томчук, В.В.Шевченко, Н.В.Якса / За ред. професора Д.В.Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484с.
14. Шусть В.В. Формування професійної відповідальності майбутніх спеціалістів у вищому аграрному навчальному закладі: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / В.В. Шусть; Інститут вищої освіти АПН України. – Київ., 2009. – 20 с.

Подано до редакції 28.05.2012